

Arheološka istraživanja na Starom gradu u Krapini 2008. g.

Archaeological Excavations of Stari grad Krapina in 2008

Tatjana Tkalčec

Primljeno/Received: 01. 04. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 15. 05. 2009.

Arheološka istraživanja poduzeta 2008. godine donijela su nove spoznaje o funkciji prostora donjeg dvorišta utvrde. Na dijelu istraživane površine praćena je bogata stratigrafija slojeva taloženih zbog klizanja niz padinu s višeg terena, vjerojatno s područja kule gornjih vrata i to tijekom dužega srednjovjekovnog razdoblja, a na drugom dijelu su ustanovljeni ostaci zidanih i drvenih objekata, najvjerojatnije gospodarske namjene. Pojedini zidovi ukazuju na njihovu namjenu u svrhu raščlanjivanja dvorišta, a možda i učvršćivanja trusne stijene.

Ključne riječi: burg, arheološka istraživanja, Stari grad Krapina, kasni srednji vijek, 13.-15. stoljeće

Key words: burg, archaeological excavations, Stari grad Krapina, Late Middle Ages, thirteenth-fifteenth centuries

Institut za arheologiju je u razdoblju od 1. listopada do 5. studenog 2008. proveo zaštitna arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Krapina - Stari grad u Krapini. Sama iskopavanja odvijala su se do 31. listopada, a do 5. studenog je na terenu obavljeno preliminarno sređivanje dokumentacije i nalaza.¹

Nositelj programa arheološko-konzervatorskih radova na lokalitetu Stari grad u Krapini je Pučko otvoreno učilište Krapina, koje pruža veliku logističku pomoć provođenju programa.² Program je financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

Krapinska utvrda smještena je na padinama i vrhu strmog brijega iznad grada Krapine, na krajnjem izdanku Strahinjčice, sjeveroistočno od rječice Krapine na 203 m n. v., a najviša točka utvrde je na 270 m n. v.³ Grad je podignut na živoj stijeni iznad špilje. Jedna od teorija porijekla imena Krapina upravo se odnosi na stijenu – odnosno postanak oikonima Krapina se tumači iz korijena *krap* za stijenu ili hrid (Tomičić, 1999, 54).

Prema legendi koju je zabilježio Vjekoslav Klaić, nad trgovištem Krapinom su bila tri grada (Krapina, Psar i Šabac), a u njima su stolovala tri brata Čeh, Leh i Meh. Oni su kasnije osnovali češku (Čeh), poljsku (Leh) i rusku državu (Meh) (Klaić 1909, 1-2). Kruhek i Regan daju legendu prema S. Ortneru 1899. godine, prema kojoj je Krapina kolijevka svih Slavena u kojoj su Čeh, Leh i Meh na tri brijega podigli svoje utvrde Stari grad, Psar (Novi grad na Josipovcu) i Šabac (Kruhek 1997, 6, 7; Regan 2003, 69) (sl. 1.).

Oblik samoga brda na kojem se krapinska utvrda smjesti-

la diktirao je i njezin razvoj. Na najvišem brežuljku smještena je romanička jezgra koja je nastala vjerojatno tijekom 12. ili ranog 13. stoljeća, a koja se sastojala od branič-kule četvrtastog tlocrta (Tomičić 1999, 65; Regan 2003, 70). Ispod jezgre burga koji je tijekom 13. i 14. st. doživio proširenja, za Celjskih se sve intenzivnije izgrađivala terasa na nižoj uskoj zaravni, gdje se grade gospodarski i rezidencijalni objekti (palas) te, na krajnjem jugoistočnom dijelu burga, dvorska kapela Sv. Trojstva (Tomičić 1999, 72). U arheološkim istraživanjima 1994. godine pronađeni su ulomci svodnih rebara s kruškolikim završetkom profilacije, ulomci bifora i trifora prozora koji ukazuju na vrhunsku opremu arhitektonske plastike kapele (Tomičić 1999, 73). Na zapadnome obrambenom zidu gornje utvrde nalazi se renesansna palača 20 x 14 m, poduprta dvama kontraforima, a sjeverno od nje su ostaci, pretpostavlja se, starijega stambenog objekta (Regan 2003, 77). Ulaz u gornju utvrdu je južno, tj. jugoistočno od palasa. Arheološka su istraživanja otkrila i veliku ulaznu obrambenu građevinu i niz prostorija koje su se naslanjale na njezino istočno pročelje i južni obrambeni zid gornje utvrde (Tomičić 1995, 122). Donja utvrda je tlorisa nepravilnog trokuta i nalazi se na nižoj, južnijoj zaravni. Ulaz je u zapadnome uglu, a branjen je velikim barbakanom (Tomičić 1999, 68).

Mjesto Krapina se spominje već 1193. g. kao Krapina *locus*, a 1225. kao *Crapina* (Heller 1977, 86). Na utvrdu se vjerojatno odnosi spomen *Zegueria castrum* iz 1246. g. (Klaić 1909, 4-6; Szabo 1914, 110; Budak 1994, 117; Heller 1977, 9).⁴ Možda se i spomen neimenovanog *castruma* iz povelje Bele IV. Farkašu, Tominom sinu, 1247. g. odnosi upravo na krapinsku utvrdu (Klaić 1909, 6; Fügedi 1986, 57; Tomičić 1999, 80). V. Klaić je bio mišljenja da početak krapinske utvrde, odnosno današnje ostatke romaničke jezgre Staroga grada valja datirati između 1225. i 1330. godine (Klaić 1909, 4). Krapinska se utvrda prvi put izrijekom spominje 1330. godine, kada Petar Gisingovac zvan Herceg, sin Henrika II. Gisingovca, dobiva *proventus pro suis castris Korpona, Koztol et Wzturch in confinio Teutonie in Zagoria* (Klaić 1909, 10). U popisu župa Zagrebačke nadbiskupije iz 1334. g. navodi se *ecclesia sancti Nicolai de Krapina* koja se prvi put spominje još 1311. g. kao *Crapina, ecclesia sancti*

1 Uz voditeljicu arheoloških istraživanja dr. sc. Tatjanu Tkalčec, u arheološkim istraživanjima 2008. godine iz Instituta za arheologiju sudjelovali su mr. sc. Siniša Krznar (zamjenik voditeljice) te mr. sc. Kristina Jelinčić i dipl. arheol. Kristina Turkalj. U istraživanjima je sudjelovala i vanjska suradnica Instituta Ivančica Peharda, dipl. arheol., zatim studenti arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zadru Jasna Lončarić i Domagoj Anđel te absolvent arheologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Dalibor Kereša. Pomoćnu ekipu je činilo 19 radnika iz Krapine i okolice, od kojih su sedamnaestorica radili na ručnom iskopu, a jedan radnik i radnica su obavljali pranje keramičkoga i osteološkog materijala iz iskopavanja.

2 Odnos između naručitelja, Pučkoga otvorenog učilišta Krapina, kojeg je zastupala ravnateljica Viktorija Krleža, prof. i izvršitelja, Instituta za arheologiju, kojeg je zastupao ravnatelj prof. dr. sc. Željko Tomičić, reguliran je ugovorom, sklopljen 17. rujna 2008. (Ur.broj:2140-380-01/08-01; klasa:612-08/08-01/24).

3 Stari grad u Krapini nalazi se na k.č. br. 148/1, k.č. br. 157/2, k.č. br. 633/1, k.č. br. 633/3 i k.č. br. 633/4 sve k.o.Krapina.

4 Heller *castrum* Zagorje opredjeljuje da se odnosi na belečki burg. *Castrum* Zagorje se dalje spominje u dokumentima tijekom 13. stoljeća: 1258. *Zagoria castrum*, 1262. *Zaguria castrum*, 1300. *Zegeria comitatu* (Heller 1977:9).

Sl. 1. Krapina pogled sa Staroga grada na brdo Šabac (lijevo) i franjevački samostan podno Josipovca (desno) te na arheološki iskop 2008. g. (foto: T. Tkalčec)

Fig. 1 Krapina, view from Stari grad of Šabac Hill (left) and the Franciscan monastery beneath Josipovac (right) and the archaeological trench from 2008 (photo: T. Tkalčec)

Nicolai de Krapina (Heller 1977, 86).

Nakon Gisingovaca burg dospijeva u kraljeve ruke od 1326. do 1399., kada ga dobiva obitelj Celjski. Zatim se redaju posjednici: Weisprocher i Andrija Kreigh (1456.-1458.), Ivan Vitovec i sinovi (1458.-1486.), Jakov Szekely (1486.-1494.), Ivaniš Korvin (1494.-1504.), Beatrice Frankapan (1504.-1509.), Juraj Branderburški (1509.-1523.), Petar Keglević (1523.), Keglević i M. Imreffy (1524.-1536.), Petar Keglević i Luka Szekely (1536.-1546.), Luka Szekely (1546.-1547.) te Keglević i Szekely (1547.-1610.). Nakon 1610. Keglevići postaju jedini nasljednici, a poslije njih su gospodarili još obitelji Lichtenberg i Ottenfels-Geschwind. Nakon potresa 1775. utvrda je napuštena (Kruhek 1997; Regan 2003, 73 s literaturom).

Navest ćemo u kako se Krapina i njezin kastrum spominju tijekom tih povijesnih razdoblja u izvornim dokumentima: 1346. g. kao *Crapina castrum*, 1347. *cives et hospites de sub castro Crapina*, 1353. *Crappina castrum*, 1408. *Krapina*, 1431. *Krappina castrum*, 1438. *Kreppen, Kremppen*, 1455. *Crappina castrum*, 1490. *Krapina castrum in comitatu Zagorie*, 1494. *Krapina castrum / oppidum*, 1501. *Krapina*, 1502. *Crapyna castrum*, 1508. *Crapina castrum*, 1510. *Crapina castrum / oppidum in comitatus Varasdiensi*, 1522. *Krapina*, 1540. *Krapynya oppidum*, 1548. *Krapyna arx*, 1552. *Crapyna castrum*, 1558. *Khraping*, 1559. *Krapuna* i tako dalje te 1662. g. *Krapina castrum / oppidum ...* (Heller 1977, 86).

Prva arheološka istraživanja na lokalitetu provedena su 1994. godine pod vodstvom prof. dr. sc. Željka Tomičića iz Instituta za arheologiju. Istraživanja zaštitnog karaktera provedena su i 2001. godine (prof. dr. sc. Željko Tomičić i dr. sc. Marija Buzov) te potom 2006. godine (barbakan) pod vodstvom Konzervatorskog odjela u Zagrebu (Amelio Vekić).

Arheološka istraživanja 2008. g. usmjerena su na jugozapadni dio donjeg dvorišta, sjeverno od barbakana i donje ulazne kule u utvrdu. Koordinatna mreža na lokalitetu postavljena je na osnovi apsolutnoga koordinatnog sustava. Sastoji se od kva-

dranata veličine 5 x 5 m, orijentacije S-J.⁵ Obuhvaćena su tri sektora istraživanja: sektor A – □ F,G,H, /20-22, I 20-21, sektor B – □ E,F,G/17-19, E,F/20 i sektor C – □ C,D/16-20,E/17-20 (s.2.). Područje sektora A obuhvaća površinu od 200 m², područje sektora B – 175 m², sektor C – 220 m². Stoga su istraživanja obavljena na ukupnoj površini od 595 m².

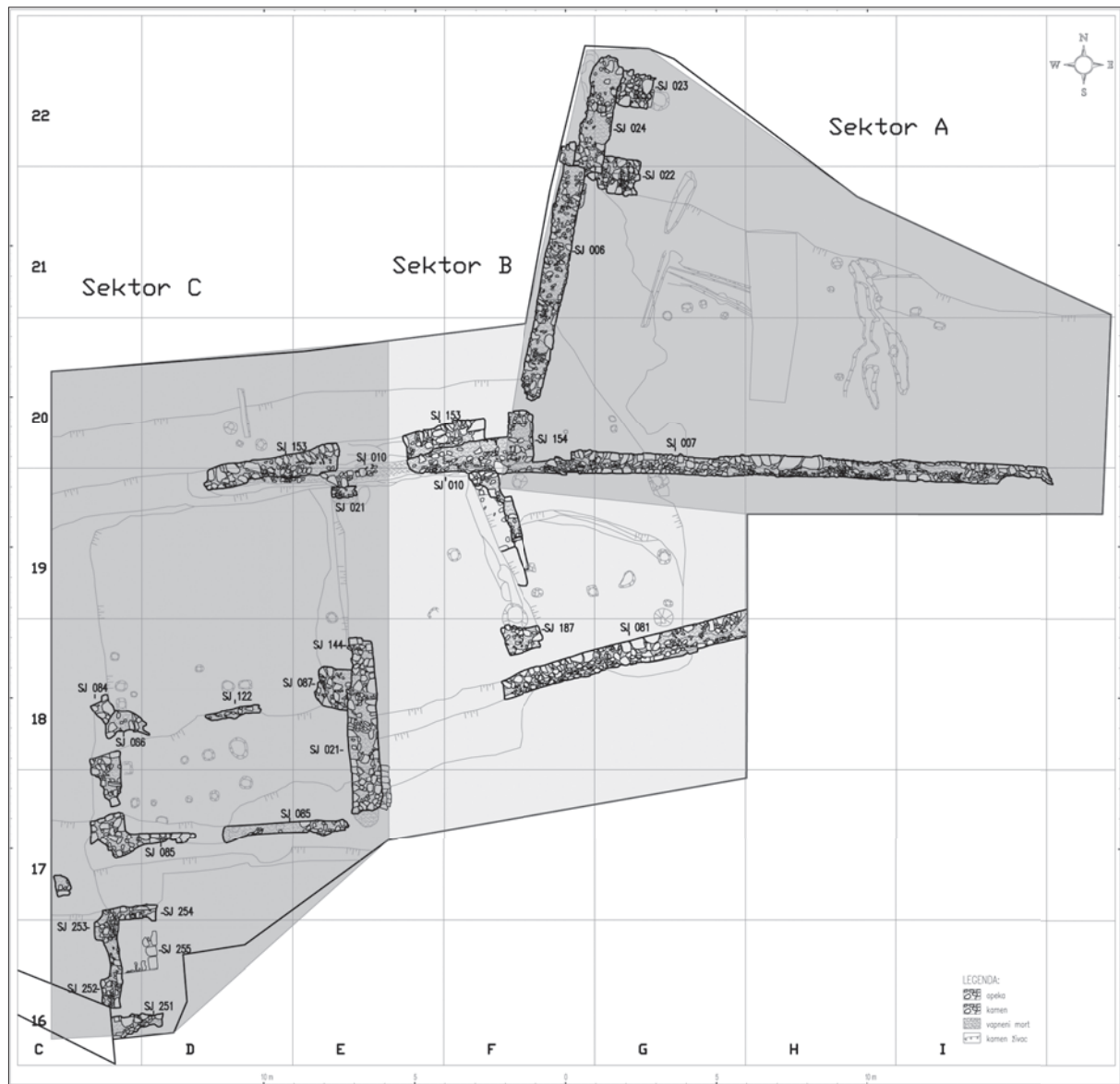
U istraživanjima 2008. g. zabilježeno je 257 stratigrafskih jedinica (SJ 001 – SJ 257: zapune, ukopi, slojevi i zidane strukture). Ukupno je uvedeno 326 vrećica s nalazima ulomaka keramičkih posuda, opeke, crijepa te ulomaka staklenih predmeta, zatim metalnih predmeta, željeznih kovanih čavala i amorfnih željeznih predmeta (N-001 – N-326). U popisu uzoraka zabilježeno je 218 uzorka životinjskih kostiju, zatim ugljena i zemlje za flotaciju (mokro sijanje) (U-001 - U-218). U obrazac posebnih nalaza izdvojeno je 17 predmeta: PN 1- PN 43 – željezni noževi, okovi, novac, pojasne kopče i predice, zatim obrađeno klesano kamenje, kamene kugle i ostalo.

SEKTOR A

Prije iznošenja rezultata arheoloških istraživanja valja istaknuti da se ovom prigodom iznose preliminarni rezultati, odnosno zaključci temeljeni na uvidu u građu i slojeve. Za konačne rezultate valja pričekati provođenje svih potrebnih analiza: tipološko-kronoloških kao i apsolutnodatacijskih.

Na području sektora A nalazila su se visoka crnogorična stabla koja su posječena neposredno prije samih arheoloških istraživanja. Korijenje snažnih ariša uvelike je oštetilo arheološke slojeve i strukture, kako će se to kasnije pokazati tijekom samih arheoloških istraživanja. Nakon sječe drveća pristupilo se rašči-

5 Reper na lokalitetu čini trigonometrijska točka (kamen, GPS točka) postavljena na istočnome, odnosno jugoistočnome dijelu zaravni gornjeg dvorišta utvrde s koordinatama: y= 5567535.689; x= 5113926.887; z= 237.680. Orijentacijska točka je geodetski poligon (P1) postavljen na južni bedem donjeg dvorišta utvrde: y= 5567528.720; x= 5113868.843.

Sl. 2. Krapina-Stari grad, istraživanja 2008. g.: situacijski plan (crtež: ArheoPlan d.o.o. i K. Turkalj)

Fig. 2 Krapina-Stari grad, 2008 excavations: situation map (illustration: ArheoPlan d.o.o. and K. Turkalj)

ščivanju terena i pripremanju za arheološka istraživanja.

Ispod sloja humusa se nalazio sloj SJ 002 koji predstavlja prvi arheološki kulturni sloj, a sadrži mnoštvo ulomaka keramičkih nalaza i životinjskih kostiju. Preliminarnim pregledom keramike, zaključeno je da se u sloju SJ 002 nalazi većinom materijal iz 15. st., međutim, nailazi se i na recentniji materijal. Stoga možemo zaključiti da je to sloj zasipa materijala iz višeg terena, u kojem se pronalazi materijal iz kasnoga srednjega i ranoga novog vijeka. Prvi srednjovjekovni, točnije, kasnosrednjovjekovni intaktni slojevi su SJ 005 i SJ 004. Nalaze se ispod SJ 002. U □ G20 je na vrhu sloja SJ 005 ustanovljeno vatrište SJ 003 koje nam govori o određenim aktivnostima čovjeka na tom području. Slično je bilo i sa situacijom vatrišta SJ 029 u □ G,H/20,21. Ostali nalazi iz slojeva ukazuju na to da se na ovome mjestu u to vrijeme nisu odvijale neke druge aktivnosti (osim sporadičnog paljenja vatre radi čišćenja terena) te da su brojni nalazi u slojeve dospjeli zbog odbacivanja otpada iz gornje kule i klišenja niz strmu padinu. Već u samome početku istraživanja naišlo se na zidane strukture zid smjera istok zapad SJ 007 (za kojega se znalo i prije arheoloških istraživanja jer se nazirao ispod pokrova trave) i zid smjera sjever-jug – SJ 006 (sl. 1., sl. 3.). Daljnjim i dubljim iskopavanjem na ovoj površini slijedili su slojevi sipine, tj. nasipa s većom (humusni, tamniji kulturni slojevi) ili manjom količinom (svjetliji, naizgled sterilniji slojevi) arheološkog

materijala. Zamijećeno je, međutim, kako se sredinom istraživa- ne površine sektora A nalazi svojevrsan usjek, tj. ljevkast kanal u koji su se taložili slojevi što su klizili s višeg područja. Zapad- nije se, naime, vrlo brzo ispod nekoliko takvih kulturnih slojeva naišlo na živu stijenu SJ 013, a istočnije na sloj sterilne sipine, geološki sloj narančaste smrvljene stijene, mekog pješčenjaka SJ 040. Zamijećeno je također da su u nekoj fazi povijesti na po- dručju prema sterilnome SJ 040 postavljeni okomito ubadani drveni stupovi. Prisutnost ukopa koji daju naslutiti i postojanje vodoravno polaganih drvenih greda, učvršćivanih okomitim stupovima i kolcima, ukazuje na postojanje drvene ograde na tom području (sl. 3.). Ta se drvena ograda treba povezati s po- stojanjem nekih drvenih objekata u starijim srednjovjekovnim slojevima na području sredine područja sektora A, dakle, u □ gdje je kasnije ustanovljeno postojanje niza rupa od kolca te greda, vjerojatno ostatka nekoga drvenog objekta, ili nekoliko njih. Za sada, međutim, nije jasan raster, tj. gabarit toga objekta. Svi istraživani slojevi na području sektora A pripadaju razdoblju srednjeg vijeka. Međutim, na osnovi veće količine ulomaka pra- povijesne keramike u istočnijem području tog sektora možemo zaključiti da su srednjovjekovni ukopi stupova i greda unutar SJ 040, zahvatili i neke prapovijesne objekte.

Zidovi podignuti na tome području, SJ 006 i SJ 007, čini se da potječu iz istog razdoblja, sudeći prema načinu gradnje

Sl. 3. Krapina-Stari grad, pogled na istočno lice zida SJ 006 i na ukope greda i stupova u SJ 040 (foto: T. Tkalčec)

Fig. 3 Krapina-Stari grad, view of the eastern façade of the wall SU 006 post-boles in SU 040 (photo: T. Tkalčec)

Sl. 4. Krapina-Stari grad, zid SJ 006 kojemu je na sjeveru dograđen SJ 024 i dva ulazna potpornja SJ 22 i SJ 23, pogled sa sjevera (foto: T. Tkalčec)

Fig. 4 Krapina-Stari grad, wall SU 006 with additional wall SU 024 and two entry supporting pillars, SU 22 and SU 23, built additionally on the northern side, view from the north (photo: T. Tkalčec)

od manjega i srednjega kamenja, popunjavanog s još sitnijim kamenjem te komadima crijepa. Za sada, na osnovi otvorene i istražene površine možemo zaključiti da zid SJ 007 ne zatvara prostoriju niti neki objekt već je bio u funkciji raščlambe prostora, bilo dijelom u obrambene svrhe, bilo u čisto funkcionalno građevinske svrhe (sprječavanje odronjavanja strmine). Za pretpostaviti je kako zid SJ 007 u svome nastavku na istoku također dolazi do svojevrstnih vrata te kako se dalje nastavlja do same istočne stijene i pećina. Zid SJ 006 očito ima i neku drukčiju funkciju – možda se na njega naslanja neka prostorija na prostoru do zapadnog bedema, u koju bi se, u tom slučaju, ulazilo kroz vrata otkrivena u □ F, G/21,22 (sl. 4.). Vrijeme podizanja zida SJ 007 nije ustanovljeno unutar recentnog humusa. Ukop za zid SJ 006 (SJ 042) ustanovljen je na razini sloja SJ 041 – kompaktni sloj limun žute boje koji leži iznad SJ 009 u □ G 20, 21, 22 te □ F 20, 21. Postoji mogućnost da je zid ukopan u kasnijem vremenu od SJ 041, no nikako u ranijem, stoga će datacija materijala iz toga sloja, odnosno čitavog sloja SJ 41 biti ključna za dataciju vremena podizanja zida SJ 006 i njemu sličnog zida SJ 007, odnosno za niz građevinskih zahvata na prostoru donjeg dvorišta krapinske utvrde.

Generalije o zidanim strukturama

SJ 23 je legao na SJ 155 u južnom dijelu, tj. na SJ 013 i SJ 040 sjevernije.

SJ 022 (j. kontrafor) je legao čini se na SJ 041? SJ 22 i 23 – imaju vrlo nepravilno građena lica. Zid SJ 22 i vjerojatno i SJ 23 i SJ 24 te SJ 006 su izrađeni u fazi SJ 041. Već SJ 009 je stariji od tih zidova. SJ 22, 23, 24 nemaju opeka. Istočno lice SJ 24 – nepravilno kamenje srednjih veličina te kamenje malih dimenzija.

SJ 23 – jedinstvena izgradnja sa SJ 24, vapnenac nepravilni, vezivo se niti ne nazire, ali ima trunke bijelog vapna ne baš u funkciji veziva. Isto i SJ 22.

SJ 24 je vezan čvršćim bijelim vapnom, širina zida 95-99 cm, leži na SJ 013. Na njega su dodani SJ 22 i SJ 23, čije vezivo nije čvrsto.

SJ 006 je vezan bijelim vapnom, kamen vapnenac. Nejasna veza između SJ 006 i SJ 024, no čini se da je to sve ista faza. Na samom SI kraju zid SJ 006 ima temeljnu stopu koja izlazi iz linije zida za 17 cm (visina 24 cm). Iznad temeljne stope zid je očuvan u visini 30 cm, ukupno 55 cm. SJ 006 – istočno lice – vrlo nepravilno, vezivo bijela žbuka izlazi ponegdje i iz linije zida. Popunjavanje sitnijim kamenjem, opekama i ulomcima crijepa. Kamen za lice – srednje veći, srednji te sitni za popunjavanje. Redovi se naslućuju, ali nepravilno, zaravnani većim i manjim kamenjem. Očuvan maksimalno u visini od 90 cm. Širina zida 82 cm. Ukopan u SJ 41. Južni dio leži na SJ 041, SJ 009 te donjem – SJ 156?

SJ 007 – širina 70-75 cm. Južno lice zida SJ 007 – kamen nepravilni, isti kao SJ 006, sve opis kao SJ 006. Žbuka bijela s grumenima 0,5 cm šljunka. Veća upotreba opeka + ulomci crijepa. Dimenzije cigli: 30,5 x ? x 7,3; ? x 14 x 7; 30,5 x ? x 7,5; 29,5 x ? x 7; ? x 11,5 x 6; ? x 13,7 x 6,2; ? x 12,8 x 6,2 cm. Očuvan je u visini 80-90 cm s južne strane, leži na stijeni SJ 013. Sa sjeverne strane pliče leži na stijeni, očuvan u visini 40-ak cm.

SEKTOR B

Na području sektora B ustanovljeno je da je taj prostor u nekom odsječku kasnoga srednjeg vijeka korišten za podizanje drvenih objekata između zidova SJ 007 i zida SJ 081. Niz stupova u □ E, F, G 19 ukazuje na drveni objekt, odnosno vjerojatno na nekoliko njegovih faza. Za potrebe organiziranja tog prostora uklesana je u srednjem vijeku udubina u samoj stijeni. Upravo taj prostor u najkasnijoj arheološkoj fazi bio je zapunjen ukopom životinje, čiji ostaci su pronađeni na početku istraživanja sektora B. U zapuni toga ukopa pronađen je vrh željezne strelice PN 21. O prisutnosti više faza gradnji objekata na ovome području svjedoče i ostaci zida SJ 187 u □ F19, koji je u nekom srednjovjekovnom razdoblju već i raslojen i razrušen te zatrpan sterilnom sipinom od same žive stijene te niz stupova ukopanih u živu stijenu. Glavninu nalaza s tog područja dao je sloj SJ 201, među njima i nalaz keramičkog vrča, bogato ukrašenog slikanjem crvenom bojom – PN 33.

Istraživanja su obavljena i na prostoru južno od zida SJ 81 koji je podignut na živoj stijeni i vezan na zapadu na zid SJ 21, a na istoku mu kraj nije istražen. Na tom je prostoru ustanovljeno postojanje nekoga drvenog objekta, prislonjenog uz južno lice zida SJ 081. Objekt se očitao u istočnom profilu iskopa, te bi se dubljim iskopom na tom prostoru istražio tek njegov krajnji zapadni dio. Stoga je odlučeno da se profil prekrije geotekstilom te da se objekt čitav istraži u budućim iskopavanjima. Ono što se može o njemu za sada reći jest to da je kasniji od zida SJ 81 te da je izgorio u požaru (sl. 5.). Materijal prikupljen na području sektora B uglavnom pripada vremenu 15. stoljeća.

SEKTOR C

Na području sektora C istraživanjima je pronađen u živu stijenu ukopan podrumski, tj. suterenski prostor zidanog objekta, podignutog uz zapadni bedem nad samim podgrađem grada Krapine (sl. 5.). Ukop je bio zapunjen ruševinom kamena SJ 011 na višoj, sjevernoj nivelaciji, odnosno SJ 020 na nižoj, južnoj. Kako se ispostavilo, zidovi prostorije, tj. zgrade tek su

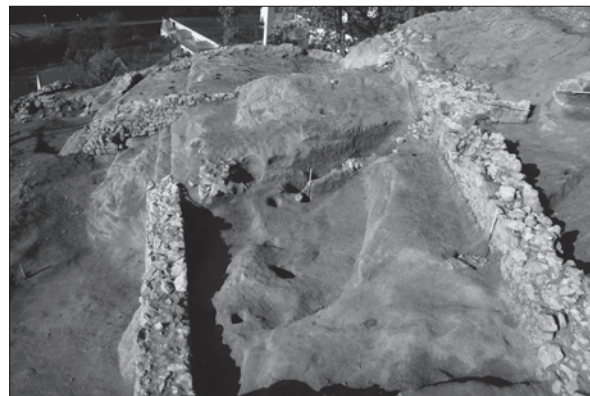
dijelom očuvani. Zapadni zid SJ 84 gotovo potpuno nedostaje, očuvan je tek na nižoj južnoj nivelaciji. Istočni SJ 21 se nazire i na sjeveru uz samu sjevernu stijenu, međutim, očuvan je također tek na donjoj južnoj nivelaciji. Južni zid SJ 85 tek je dijelom očuvan. Sjeverni zid je vrlo nejasan i loše očuvan. Zgrada je očito bila poduprta drvenim stupovima. Nije jasno iz koje faze su drveni stupovi (raspored većine ukazuje na pravilno nizanje; odstupanja su vjerojatno posljedica popravaka i zamjenjivanja pojedinih nosivih stupova) spram zidanih potpornih struktura koje su otkrivene uz sam istočni (SJ 87), odnosno zapadni zid (SJ 86), a na samome rubu gornje nivelete zgrade. Očito se radi o zidanim, kamenim postamentima za drvene nosive stupove. Zanimljiv je položaj istočnoga SJ 087 neposredno pored vrata (ili podrumskog prozora?) otkrivenih u zidu SJ 21. Pri daljnjim analizama potrebno je razmotriti dilataciju u zidu SJ 21 koja se nalazi na liniji zida SJ 84, a vidljiva je na zapadnom licu zida SJ 21. Ona bi trebala dati odgovor na pitanje kada je građen opisani objekt na jugozapadnom rubu lokaliteta. Na osnovi ostalih stratigrafskih odnosa nemamo nikakvih elemenata za njegovu dataciju. Za zid SJ 84 znamo da je izgrađen prije funkcioniranja drvenog objekta u istočnom profilu □ G19. Stoga bi datiranje drvenog objekta podno zida SJ 84 dalo određene odgovore na pitanja koja se postavljaju.

Na prostoru sektora C pri samom završetku arheoloških istraživanja otkriveni su ostaci stubišta u □ C,D/16,17. Konstrukcija stubišta građena je od kamenih zidanih obloga i prve kamene podne plohe, dok su stube, čini se, bile drvene na što upućuje velika gorevina i nedostatak kamena. Promatrajući sastav žbuke, čini se da stubište potječe iz faze zida SJ 81. Uočen je još jedan zid smjera I-Z SJ 251 koji dijeli sjeverniji prostor sa zgradom na zapadnoj litici od južnoga prostora s barbakanom.

Poslije završenoga arheološkog istraživanja, sve arheološki otkrivene zidane strukture kao i istočni zemljani profil iskopa u □ G 18, zaštićeni su čvrstim geotekstilom kako bi se zaštitile od zime i nepovoljnih atmosferilija. Geotekstil je privremena zaštita prije konzervatorskih radova, odnosno prije konsolidacije i sanacije zidanih struktura koju je potrebno što žurnije obaviti. U najskorijoj budućnosti valja osmisliti način prezentacije, ali i trajne zaštite istražene arheološke površine – hoće li se dijelovi na kojima se dosegla živa stijena prekriti nekim zaštitnim pokrovom (dovoženje čiste zemlje, postavljanje travnatih površina). No ono što je svakako nužno provesti na samome lokalitetu i što je prioritet, jest poduzimanje geomehaničkih ispitivanja terena odnosno žive stijene. Naime, u arheološkim istraživanjima je zamijećen geološki lom u živoj stijeni zapadne litice kojemu prijeti urušavanje na zapadni dio grada podno lokaliteta.⁶

Što se tiče nastavka arheoloških istraživanja na području donje utvrde, valjalo bi na prostoru sektora A provjeriti naslanja li se na zid SJ 006, odnosno SJ 024 neki pregradni zid na zapadu do samoga bedema, kako bi se razlučila funkcija ulaznog prostora sa zidovima SJ 24, SJ 23, SJ 22. Nije poznato koliko je taj prostor već možda dotaknut recentnim iskopavanjima pri konzervaciji bedema i koliko su slojevi očuvani. Također, na tom prostoru veliku otežavajuću okolnost predstavlja Elektrin drveni stup u funkciji. Što se, pak, tiče nastavka zida SJ 007 na istok, valjalo bi ga pratiti, s time da postoji mogućnost kako će taj zid upravo na prostoru puta za gornju utvrdu biti otvoren jednim vratima i nastavljati se dalje, istočno do žive stijene i pripećaka. Na području sektora B valjalo bi nastaviti istraživanja u □ H19 kako bi se otkrila drvena koliba prislonjena južno uza

6 Iako su radovi izgradnje tj. sanacije i rekonstrukcije zidanog bedema na površini sjevernije od navedene situacije, zamijećene na zapadnom području tzv. sektora C, započeli, ipak bi prije svakih daljnjih radova na podizanju zidova valjalo provesti geomehanička i statička ispitivanja terena, kako ne bi došlo do obrušavanja stijene na kuće i objekte građana podno lokaliteta. Zbog prirodnog obrušavanja i trošenja stijene, valjalo bi svakako zapadnu liticu zaštititi na primjeren način (mrežom ili na način na koji će to stručnjaci propisati) prije bilo kakvih zidarskih i drugih radova na tome dijelu lokaliteta te pronaći trajno rješenje zaštite toga dijela lokaliteta.

Sl. 5. Krapina-Stari grad, pogled s istoka na završnu situaciju iskopa u □ G 19; u pozadini ostaci zgradi na zapadnoj litici (foto: T. Tkalčec)

Fig. 5. Krapina-Stari grad, view from the east of the final layout of the trench in □ G 19; remains of buildings on the western slope in background (photo: T. Tkalčec)

zid SJ 81 te kako bi se utvrdio pravac i funkcija zida koji se naslućuje u podnožju tog prostora u samome profilu današnje komunikacije između donje i gornje utvrde koja je, kako se to vidi na vedutama Staroga grada iz 18. i 19. st., drvena i koja je funkcionirala možda i u srednjem vijeku (ukoliko upravo nalaze drvene ograde i objekata na području sektora A ne treba objasniti još jednim starijim prilazom gornjoj utvrda. No tu će mogućnost tek trebati argumentirati analizom pronađenog materijala). Na području sektora C u budućim istraživanjima treba obuhvatiti prostor između barbakana i sektora C, tj. otkrivenoga stubišta i definirati zid SJ 251 smjera istok-zapad koji se nazire podno stubišta. Arheološki bi, potom, na području donjeg dvorišta valjalo istražiti prostor uz južni bedem gdje su, čini se, već dijelom započeta arheološka istraživanja 2001. godine, zatim završiti istraživanje barbakana. Također, valjalo bi obaviti pokusna istraživanja uz i unutar pripećaka (abrija) u sjeveroistočnoj stijeni kako bi se definirala funkcija tih prostora za koje se pretpostavlja da su u srednjem vijeku bili korišteni u gospodarske i zanatske svrhe (skladišta, kovačnice ili slično). No to bi trebalo arheološki provjeriti.

Predloženi tijek daljnjih istraživanja je, naravno, zamišljen za „idealne“ uvjete, dakle, za sustavna znanstvena istraživanja. Takve je zahvate u današnje vrijeme ipak teško planirati. Na Starom gradu u Krapini treba poštivati zacrtani redosljed daljnjih radova koji je dogovoren na sastanku stručnog povjerenstva u veljači 2009. godine, a to je prvenstveno osigurati lokalitet od eventualnih urušavanja, zatim konsolidirati svu do sada arheološki istraženu arhitekturu kao i one zidove koji već stoljećima stoje otvoreni.⁷ Tek bi nakon tih koraka valjalo pristupiti daljnjim ciljanim iskopavanjima donjega i gornjeg dvorišta te romaničke jezgre burga.

7 Radna skupina u sastavu stručnjaka iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu (Tomislav Petrinec, Amelio Vekić), Konzervatorskog odjela u Krapini (mr. sc. Lana Križaj, Gordana Divac), iz Hrvatskog restauratorskog zavoda (Drago Miletić), iz Instituta za arheologiju (dr. sc. Tatjana Tkalčec) sastala se u Krapini 13. veljače 2009. na poziv ravnateljice Pučkog otvorenog učilišta u Krapini, Viktorije Krlež. Rad stručnog odbora nastavlja se na ciljeve zacrtane još pred dvadeset godina kada je nakon arheoloških istraživanja izrađena konzervatorska studija za lokalitet (skupina autora 1997). Što se tiče zidova iz arheoloških iskopavanja 2008. godine, odlučeno je da se neće ići u njihovu rekonstrukciju. Sva će se arhitektura, međutim, konsolidirati, a prezentirat će se ona koja je očuvana u takvoj visini da nadvisuje okolni teren. To će biti zid SJ 021 u njegovome južnome, očuvanom dijelu, zatim zidovi SJ 006 i SJ 007 te zid SJ 081. Ostali zidovi su očuvani vrlo loše, velikim dijelom nedostaju te bi ih valjalo rekonstruirati, što za sada predstavlja veliki novčani izdatak, a i nepreporučljiv postupak prije provođenja geomorfoloških ispitivanja na zapadnoj litici. Ti bi se zidovi u prvoj fazi prezentacije prikazali u tlocrtu, primjereno postavljenim turističkim tablama.

Literatura

- Budak, N., 1994., Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća), Zagreb-Koprivnica.
- Fügedi, E., 1986., Castle and Society in Medieval Hungary (1000-1437), StudHASH 187., Budapest.
- Skupina autora, 1997., Stari grad Krapina (odlomci oveće studije; u izradi programa sudjelovali su: dr.sc. Ivo Maroević, koordinator projekta, dr.sc. Zorislav Horvat, dr. Zoran Klarić, mr. Sanja Čizmar, dr. Milan Kruhek, dipl. arh. Zofia Mavar, prof. Drago Miletić, dr. Željko Tomičić, dipl. arh. Marina Valjato-Fabris, dipl. hort. Mira Halambek-Wenzler), Hrzag, 3(2003)3, Zagreb, 115-125.
- Heller, G., 1977., Comitatus Varasdiensis, München.
- Klaić, V., 1909., Krapinski gradovi i predaje o njima, VHADns, X/1908.-1909., Zagreb, 1-32.
- Kruhek, M., 1997., Krapina – castrum et oppidum, Hrzag, 3(2003)3, Zagreb, 5-22.
- Regan, K., 2003., Krešimir Regan, Srednjovjekovni gradovi, utvrde i kašteli sjeverozapadnog Hrvatskog zagorja, Kaj, 36(2003)3, Zagreb, 57-92.
- Szabo, 1914., Gjuro Szabo, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, VHADns, XIII/1913.-1914., Zagreb, 103-203.
- Tomičić, Ž., 1995., U potrazi za srednjovjekovnim arheološkim nasljeđem Hrvatskoga zagorja, Hzag, br. 1, god. I., Krapina, rujan 1995., 109-124.
- Tomičić, Ž., 1999., Arheološki zemljovid Krapine i okolice (Krapona – locus Krapina – castrum Crapina), U: Željko Tomičić, Panonski periplus – Arheološka topografija kontinentalne Hrvatske, Zagreb, 45-88.

Vučetić, R., 2004., Prilog problematici istraživanja gradskih naselja na primjeru Hrvatskog zagorja, Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb 15.-17.XI.2001.), Zagreb 2004., 137-144.

Summary

On the slopes of Strabinjščica, above medieval Krapina, there used to be two burgs, on one side Stari grad Krapina, and on the opposite side, on the hill called Josipovac, Novi grad, where perhaps there was a fortress even in older periods. Krapina with its two burgs was a firm base for the defence system toward Carniola. A particularly favourable strategic position was that of Krapina's Stari grad, with its Romanesque nucleus on the highest hill at 270 m above sea level, but encompassing also up to 70 m lower hill terraces. The steepness of the hill facilitated exemplary control of the Krapinčica River valley.

Archaeological excavations conducted in 2008 generated a new understanding of the functions of the space of the upper courtyard of the fortress that was formed in later stages of the functioning of the fortress. Moveable archaeological finds and single finds of wooden facilities and building structures already suggest the functioning of this space within the fortress in the Late Middle Ages. While on one side, in the zone of so-called sector A, layers were identified that are rich in pottery finds and animal bones, i.e. the waste and discards of the medieval urban population which accumulated in that area over a longer period in the High and Late Middle Ages, mostly because it slid downhill from a higher point, probably from the tower of the upper gate, on the other side, in sectors B and C, the identified shape of this space suggests residential and economic structures either made of stone and mortar (sector C) or wood (sector B).